

ESUM : Etymologichnyi slovnyk ukrainskoi movy: V 7 t. / AN URSS In-t movoznavstva im. O.O. Potebni; Redkol. O. S. Melnychuk (hol. redaktor) ta in. Kyiv : Nauk. dumka, T. 1. (1982).
ZKTTS : Turistskiy terminologicheskii slovar: Spravochno-metodicheskoe posobie / Avt.-sost. I. V. Zorin, V. A. Kvartalnov. Moskva : Sovetskiy sport, (1999).
ISUIa : Istorychnyi slovnyk ukrainskoho yazyka: T. 1: A–Zh. / Pid red. prof. Ye. Tymchenka. Zoshyt II: H–Zh. Kharkiv–Kyiv : Ukrainska radianska entsyklopediia, (1932).
SSM : Clovnyk staroukrainskoi movy KhIV – XV st. U 2 t. / Red. kolehiia: D. H. Hrynchyshyn ta in. Kyiv : Naukova dumka, T. 1. (1977); T. 2. (1978).
YaSUM : Yavornytskyi D. Slovnyk ukrainskoi movy. Katerynoslav: Slovo, T. 1 (A–K). (1920).

УДК : 811.112.2'34'37:82-92

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2020.823.195-199>

**Редьква А.
(Чернівці)**

ФОНОСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПОЛІТИКІВ)

Статтю присвячено дослідженню фонемних сполучень слів (фонестем) німецької мови. Матеріалом для дослідження обрано промови політиків Німеччини (Ангели Меркель і Йоахіма Гаука) та Австрії (Александра ван дер Беллена і Гайнца Фішера). Для дослідження здійснено вибірку промов політичних діячів на різноманітну тематику з таких основних тем: “війна”, “економіка”, “культура”, “політика”. Виявлена фонестемна лексика згрупована щодо їх емоційно-конотативного сприйняття за шкалою „оцінки“. Під час дослідження виявлено асоціативно-символічні значення досліджуваних фонестем, встановлено, як кількість фонестемної лексики впливає на сприйняття електоратом промов в цілому та які фонестеми частіше вживаються у публіцистичних текстах.

Ключові слова: фоносемантика, звукосимволізм, фонестема, фонестемна лексика, публіцистичний текст, емоційно-конотативне сприйняття.

Статья посвящена исследованию фонемных сочетаний слов (фонестем) немецкого языка. Материалом для исследования выбраны речи политиков Германии (Ангелы Меркель и Йоахима Гаука) и Австрии (Александра ван дер Беллен и Хайнца Фишера). Для исследования сделано выборку речей на различную тематику, которые касаются таких основных тем: "война", "экономика", "культура", "политика". Обнаруженная фонестемная лексика была сгруппирована за их эмоционально-конотативным восприятием по шкале „оценки“. В ходе исследования было обнаружено символические значения исследуемых фонестем, как количество фонестемной лексики влияет на восприятие речи в целом и какие фонестемы чаще употребляются в публицистических текстах.

Ключевые слова: фоносемантика, звукосимволизм, фонестема, фонестемная лексика, публицистическая речь, эмоционально-коннотативное восприятие.

Almost all the branches of science discover sounds. However, the most active branch of the study is phonosemantics. Phonosemantics examines three types of phonetic units: phonemes, phonetic features, and phoneme combinations. The research is based on the analysis of phonemic combinations – the study of initial consonant combinations in German with a single method taking into account all the basic parameters of phonosemantics. The language sounds are connected to the non-sound imagery. The consciousness of speakers reflects the objectively existing patterns in a sound system of the language. Not only the reflections but also the facts of the speakers' consciousness are significant for the research. The paper is dedicated to the research of the German phonemic word combinations (e.g. phonesthemes [bl-], [br-], [dr-], [fl-], [fr-], [gl-], [gn-]..., the total number is 29 units), and the material of the research is speeches of German politicians (Angela Merkel and Joachim Gauck) and Austrian politicians (Alexander Van der Bellen and Heinz Fischer). For the research, a sample of 30 speeches of each politician, which embraced different topics, was conducted. The total number of the word usage was determined in every

speech. The speeches bring up such subjects, which make an average citizen anxious, as “war”, “economics”, “culture” and “politics”. Then, speeches according to their subject, idea, and influence on a listener were grouped in relation to their emotional and connotative perception on the scale of “evaluation”. In the study, it was discovered which exactly the phonetic vocabulary is considered to be either positive or negative, and how it affects the perception of speech in general. It was also determined, which phonesthemes are more commonly used in publicistic texts.

Keywords: phonosemantics, sound symbolism, phonestheme, phonesthemic vocabulary, publicistic speech, emotional and connotative perception.

Постановка проблеми. Питання про зв'язок між звучанням та значенням слова було вперше поставлено ще в античні часи. Деякі античні філософи вважали, що речі названі за згодою людей, і що немає значення між значенням і звучанням слова. Інші мислителі припускали, що назва речі може якимось чином відображати її суть. Платон вважав, що люди вільні вибирати назву для речей, але їх вибір зовсім не випадковий, а залежить від особливостей речі, а також від особливостей звуків. В епоху Ренесансу ідею фоносемантики критикував Дж. Лок, який не бачив зв'язку між звуками та ідеями. У 18 ст. Г.В. Лейбніц не погодився з Дж. Локом у деяких пунктах і визнав, що зв'язок між звуками та значенням не є абсолютно довільним. У 1836 році В. фон Гумбольдт розрізняв два види взаємозв'язку звуків і значення: ономатопея (імітація природних звуків та інших звуків) і звуко символізм [2].

У 20 ст. фоносемантика була визнана галуззю лінгвістики, а її ідеї дали поштовх для безлічі різних досліджень та експериментів у молодих галузях мовознавства, таких як психолінгвістика, нейролінгвістика, когнітивна лінгвістика та інші. Предметом вивчення фоносемантики є звукозображальна система мови, у якій аналізуються зв'язки між звуком і значенням лексичної одиниці [1, с. 38].

Виклад основного матеріалу. Термін „фонестема“ вводить Дж. Фьорс (1930 р.), не даючи йому чіткого визначення, маючи лише здогадки про деякий семантичний чи експресивний характер звукопоеднань, які складають кореневу морфему. Ф. Хаусхолдер запозичив термін „фонестема“ і сформулював його як „фонему чи комплекс фонем, спільний для групи слів і який має спільний елемент значення чи функцію“ [1, с. 56]. Розвиток теми відбувався в основному на американській території: Ю. Найда, Д. Болінджер, Дж. Смізерс, Б. Л. Уорф, Х. Марчанд, Л. Блумфілд та інші. Наприклад, англійська [gl-] у початковому положенні міститься у словах, які відносяться до чогось блискучого, сяючого, пов'язаного зі світлом: glear, glim, glimmer, glint, glister, glitter, glamour, glory, gloss. Таке ж співвідношення між поєднанням звуків та значенням можна знайти і в інших мовах [1, с. 57]. Фонестеми здатні бути тим компонентом лексичної одиниці, який, володіючи певним експресивним зарядом, формує відповідну стилістичну маркованість тексту. Отже, нагромадження у тексті лексики з мажорною (позитивною) або мінорною (негативною) фонестемною лексикою сприяє продукуванню у слухача певної світоглядної ідеї.

Механізм звуко символізму до сьогодні невідомий. Втім, одним із найпоширеніших припущень є ідея міміки – „вербального жесту“. Деякі науковці, наприклад, припускають, що більша частина слів, що починаються на приголосний [b] об'єднуються поняттями „бар'єр, опуклість, вибух“ (barriers, bulges, and bursting). Це пояснюється дією, яку виконують губи, створюючи звук [b], а саме: вони з'єднуються, щоб створити перешкоду (бар'єр) потоку повітря; результатом цього є їх випинання, тобто опуклість, і зрештою – вибух та утворення звуку [4, с.48].

Іншим перспективним поглядом на цю проблему є дослідження синестезії, яке в психології трактується як явище сприйняття, коли при подразненні одного органу чуття виникають відчуття, характерні для іншого органу чуття. Одним з прикладів синестезії є поява, наприклад, смакових асоціацій від будь-яких слів та образів або здатність „чути“ звуки при спостереженні за предметами, що рухаються. На думку Ч. Осгуда, саме феномен синестезії слугує основою формування та розвитку метафоричних оцінок і уможливорює метод семантичного диференціалу [4, с.57].

В кінці 1960-х років В.В. Левицький почав аналізувати співвідношення між суб'єктивним звуко-символізмом (як звуки впливають на психіку) та об'єктивним звуко-символізмом (зв'язок між звуками та значенням слів) і в кінцевому підсумку отримав результати щодо міжнародного характеру суб'єктивного звуко-символізму, з'ясувавши співвідношення між диференціальними ознаками фонем та її значенням [5].

У 1970-1980-х роках О. Журавльов довів, що слово – це єдність значення і звуку, та розробив закономірності, які допомагають автоматично визначити фонетичне значення слова, враховуючи, що перший звук слова в чотири рази більш інформативний, ніж інші, і те, що наголошений голосний вдвічі більш інформативний [3].

Нами досліджуються початкові фонемні сполучення слів (фонестеми типу [bl-], [br-], [dr-], [fl-], [fr-], [gl-], [gn-] ..., усього 29 одиниць) німецької мови, а матеріалом для дослідження стали промови німецьких (Ангели Меркель та Йоахіма Гаука) та австрійських (Александра ван дер Беллена та Гайнца Фішера) політиків. Для дослідження було взято: 30 промов Ангели Меркель із загальною кількістю слововживань 51 075 слів (далі з.к.с.), 30 промов Йоахіма Гаука із з.к.с. 50 651 слово, 30 промов Александра ван дер Беллена із з.к.с. 50 894 слова та 30 промов Гайнца Фішера із з.к.с. 51 032 слова. У промовах Ангели Меркель було знайдено 2 956 одиниць фонестемної лексики (далі о.ф.л.), у Йоахіма Гаука – 2 992 о.ф.л., у промовах Александра ван дер Беллена – 2 979 о.ф.л., а в Гайнца Фішера – 2 961 о.ф.л. Промови були об'єднані такою тематикою: „війна“, „культура“, „політика“ та „економіка“. До кожної теми була виписана фонестемна лексика. Узагальнені дані подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Загальна кількість слововживань та одиниці фонестемної лексики у промовах

Ім'я політика	Загальна кількість слововживань	Одиниці фонестемної лексики
Ангела Меркель	51 075	2 956
Йоахім Гаук	50 651	2 992
Александр ван дер Беллен	50 894	2 979
Гайнц Фішер	51 032	2 961

Промови за своєю тематикою, ідеєю, впливом на слухача, були згруповані щодо їх емоційно-конотативного сприйняття за шкалою „оцінки“. Вони були розділені на позитивні, негативні та нейтральні. Із 120 досліджуваних промов політиків до позитивних було зараховано 66, до нейтральних – 30, до негативних – 24. Найбільше промов із негативною конотацією виявилось у темах „війна“ та „політика“, де головним носієм негативного забарвлення є фонестема [kr-] у таких словах як Krieg, Krise. Промови із позитивною конотацією зосереджені у темах „культура“ та „економіка“ із домінуючими фонестемами позитивного забарвлення [bl-], [gl-] та [kl-] у словах bleiben, Glaube, glücklich, klar.

При аналізі публіцистичних текстів, а саме промов німецькомовних політиків, виявлено, що у обох політиків доміною є фонестема [ft-], яка переважає практично у всіх тематичних групах. Найбільший потенціал цієї фонестеми підтверджується найвищим значенням критерію та коефіцієнта взаємної спряженості K ($X^2 = 4,99$; $K = 0,006$). Домінантним словом для фонестеми [ft-] є „Staat“. Ми можемо зробити висновок, що вживання слова „Staat“, з його досить позитивним забарвленням („могутність“, „велич“, „надійність“, „стабільність“), є поширеним явищем у політиків, особливо в темах „економіка“ та „політика“.

Також ми можемо спостерігати високу частоту вживання фонестеми [fr-]. Дана фонестема є другою за кількістю вживання у досліджених промовах. Те, що для публіцистичних текстів характерне підвищене вживання фонестеми [fr-] також підтверджує значення критерію X^2 та коефіцієнта взаємної спряженості K ($X^2 = 3,94$; $K = 0,006$). Домінантним для цієї фонестеми є слово „frei“ і його похідні. Хоча фонестема „fr-“, схильна до негативного забарвлення, то в публіцистичних текстах вона тяжіє до позитивних за змістовно-конотативним забарвленням слів „frei“ (вільний) та „Freiheit“ (свобода). Ці слова є одними з найбільш уживаних слів обома політиками у всіх досліджуваних тематичних групах текстів.

Для того, щоб визначити, які фонестеми характерні для певних тем промов політиків, всі досліджені групи промов порівнювались із матеріалом на нейтральну тематику. 50 статей із журналів та газет, таких як „Spiegel“, „Die Zeit“, „der Freitag“ та інших, були використані як нейтральний матеріал. Усі статті стосуються нейтральних тем, наприклад, „література“, „кіно“, „театр“, „спорт“, та „біографії людей“.

Порівнявши статті на нейтральну тематику та промови на тему „політика“, було встановлено, що для даної групи промов характерне використання фонестем [bl-], [br-], [dr-], [fl-], [fr-], [gl-], [gr-], [kl-], [kr-], [pfl-], [pl-], [pr-], [ʃl-], [ʃn-], [ʃr-], [ʃv-], [ʃpr-], [ʃt-], [ʃtr-], [tr-], [tsv-]. Для текстів на нейтральну тематику характерні фонестеми [gn-], [sk-], [ʃp-], які не відіграють важливої ролі в промовах на тему „політика“. Фонестеми [kn-], [kv-] та [ʃm-] виявляють тенденцію до використання в обох групах, оскільки вони демонструють однакові або майже однакові показники (21-21, 16-17 та 9-8), тому ми не можемо стверджувати їх приналежність до конкретної групи. Фонестеми [pfr-] та [ʃpl-] не відіграють жодної ролі в обох групах.

У порівняльній групі „нейтральний матеріал – промови на тему „культура““ було встановлено, що використання фонестем [fr-], [gl-], [gr-], [kr-], [pfl-], [ʃl-], [ʃpr-], та [ʃt-] характерне для промов на тему „культура“. Фонестеми [bl-], [br-], [dr-], [fl-], [gn-], [kl-], [kn-], [pl-], [pr-], [ʃn-], [ʃr-], [ʃv-], [sk-], [ʃp-], [ʃtr-], [tr-], [tsv-] переважають у текстах на нейтральну тематику. Тенденцію до використання в обох групах виявляють фонестеми [kv-] та [ʃm-] із однаковими показниками (16-16 та 9-9). Фонестеми [pfr-] та [ʃpl-] не відіграють жодної ролі у впливі на слухача.

Після порівняння матеріалу на нейтральну тематику та промов німецькомовних політиків на тему „економіка“, встановлено, які фонестеми є специфічними для політиків у промовах теми „культура“. Фонестеми [br-], [fr-], [gl-], [gr-], [kr-], [pr-], [ʃn-], [ʃv-], [ʃpr-], [ʃt-] та [ʃtr-], як правило, використовуються у виступах німецькомовних політиків з цього приводу. Фонестеми [dr-], [fl-], [gn-], [kl-], [kn-], [kv-], [pl-], [ʃm-], [ʃr-], [sk-], [ʃp-] та [tsv-] виявляють схильність до використання в текстах на нейтральну тематику. Тенденцію до використання в обох групах демонструють фонестеми [bl-], [pfl-], [ʃl-] та [tr-] із майже однаковими показниками (62-64, 2-3, 27-25 та 85-87). Фонестеми [pfr-] та [ʃpl-] не відіграють жодної ролі в обох групах.

У порівняльній групі „нейтральний матеріал – промови на тему „війна““ встановлено, що використання фонестем [fr-], [gl-], [gr-], [kr-], [pr-], [ʃt-] та [tsv-] характерне для промов політиків на тему „війна“. Фонестеми [bl-], [br-], [dr-], [fl-], [gn-], [kl-], [kn-], [kv-], [pfl-], [pl-], [ʃl-], [ʃm-], [ʃn-], [ʃr-], [ʃv-], [sk-], [ʃp-], [ʃpr-], [ʃtr-], [tr-] переважають у текстах на нейтральну тематику. Фонестеми [pfr-] та [ʃpl-] не відіграють жодної ролі в обох групах.

Результати дослідження підтверджуються методами квантитативної лінгвістики, а саме значенням критерію χ^2 та коефіцієнта взаємної спряженості К. Дані наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Статистично значущі критерії χ^2

Порівняльні групи	Критерій χ^2 та коефіцієнт взаємної спряженості К
Нейтральний матеріал – Промови на тему „політика“	$\chi^2 = 228,84$; К = 0,093
Нейтральний матеріал – Промови на тему „культура“	$\chi^2 = 204,81$; К = 0,113
Нейтральний матеріал – Промови на тему „економіка“	$\chi^2 = 210,31$; К = 0,108
Нейтральний матеріал – Промови на тему „війна“	$\chi^2 = 157,39$; К = 0,126

Висновки та перспективи дослідження. Отже, ми можемо спостерігати, використання яких фонестем характерне для німецькомовних політиків у промовах на тему „війна“, „культура“, „політика“ та „економіка“. Промови на тему „політика“ виявилися найбільш емоційно-забарвленими, оскільки 21 із 29 наявних фонестем у німецькій мові продемонстрували характерне використання в промовах даної теми.

Перспективою даного дослідження є порівняльний фоносемантичний аналіз публіцистичних текстів (промов) із іншими видами літературного тексту (проза, поезія). Також у перспективі доцільним видається дослідження звукосемантичних властивостей фонестем у публіцистиці з урахуванням феміністичного фактору.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Воронин С.В. Основы фоносемантики / С.В. Воронин. – Л.: Изд-во Ленинг. ун-та, 1982. – 242 с.
2. Воронин С.В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании / С.В. Воронин. – Л.: Изд-во Ленинг. ун-та, 1990. – 200 с.
3. Журавлёв А.П. Фонетическое значение / А.П. Журавлёв – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1974. – 160 с.
4. Левицкий В.В. Звуковой символизм. Основные итоги / В.В. Левицкий. – Черновцы: Рута, 1998. – 130с.
5. Левицкий В.В. Семантические и фонетические связи в лексике индоевропейского праязыка. Опыт квантитативного анализа этимологического словаря: монография / В.В. Левицкий – Черновцы: Рута, 2008. – 232 с.

REFERENCES

1. Voronin, S.V. (1982), *Osnovy fonosemantiki* Leningrad University Press.
2. Voronin, S.V. (1990), *Fonosemanticheskie idei v zarubezhnom iazykoznanii*. Leningrad University Press.
3. Zhuravlev, A.P. (1974), *Foneticheskoe znachenie*, Leningrad University Press.
4. Levytskyi, V.V. (1998). *Zvukovoy simbolizm. Osnovnyie itogi*. Chernivtsi.
5. Levytskyi, V.V. (2008). *Semanticheskiye i foneticheskiye svyazi v leksike indoyevropeyskogo yazika. Opyt kvantitativnogo analiza etimologicheskogo slovarya*. Chernivtsi.

УДК : 81'37

Ружицька А.
(Київ)

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА БАГАТОЗНАЧНОГО СЛОВА В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглянуто особливості формування семантичної структури багатозначного слова в українській та італійській мовах. Розкрито зміст поняття «семантична структура слова». Значну увагу приділено типам полісемії та взаємовідношенню значень у структурі полісемічного слова. Досліджено розвиток похідних значень слова шляхом семантичної деривації на прикладі аналізу лексем «жук» і «первак», що відносяться до тематичної групи «комахи», та їх італійських аналогів «vespa» і «larva».

Ключові слова: семантична структура, полісемія, семантична деривація, первинне значення, вторинне значення.

В статье рассмотрены особенности формирования семантической структуры многозначного слова в украинском и итальянском языках. Раскрыто содержание понятия «семантическая структура слова». Значительное внимание уделено типам полисемии и взаимоотношению значений в структуре полисемантического слова. Исследовано развитие производных значений слова путем семантической деривации на примере анализа лексем «жук» и «первак», относящихся к тематической группе «насекомые», и их итальянских аналогов «vespa» и «larva».

Ключевые слова: семантическая структура, полисемия, семантическая деривация, первичное значение, вторичное значение.

The article presents the aspects of semantic structure formation of the ambiguous words in Ukrainian and Italian languages. The meaning of the term "semantic structure of the word" is revealed. Much attention has focused on the types of polysemy and the interplay of meanings in the structure of the ambiguous word. The development of verbal meaning occurs in the course of repeated actualization of the word, which is in the process of communication. The nature of the interplay between the direct and the derivative meaning of the ambiguous word is also analyzed in the article. The secondary meaning may be